

**UCHWAŁA NR XXIV/145/2016
RADY MIEJSKIEJ W NOWYM MIEŚCIE LUBAWSKIM**

z dnia 8 listopada 2016 r.

**w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami miasta Nowe Miasto
Lubawskie na lata 2016 - 2019**

Na podstawie art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z póź. zm.) w związku z art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 446 z póź. zm.), po uzyskaniu opinii Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Miejska w Nowym Mieście Lubawskim uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami miasta Nowe Miasto Lubawskie na lata 2016 - 2019, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

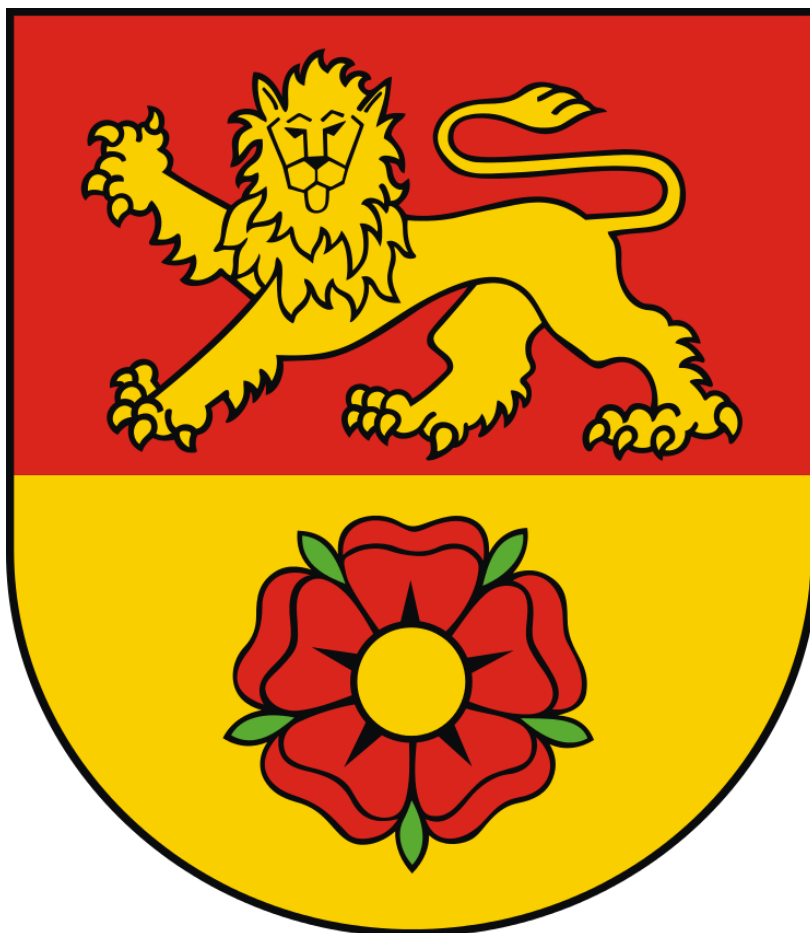
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Nowego Miasta Lubawskiego.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dz. Urz. Woj. Warmińsko - Mazurskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej

Marcin Deja

**Załącznik do Uchwały Nr XXIV/145/2016
Rady Miejskiej w Nowym Mieście Lubawskim
z dnia 8 listopada 2016 r.**

**Gminny Program Opieki nad Zabytkami
miasta Nowe Miasto Lubawskie
na lata 2016-2019**

SPIS TREŚCI

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	6
3.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Nowe Miasto Lubawskie	6
3.2. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	10
4. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa kulturowego i krajobrazu kulturowego Nowego Miasta Lubawskiego	11
4.1. Charakterystyka dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta	11
4.2. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta	14
4.3. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	18
4.4. Zabytki archeologiczne	19
4.5. Zabytki ruchome	20
4.6. Dziedzictwo niematerialne	20
5. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Nowego Miasta Lubawskiego	22
6. Założenia programowe i zadania programu opieki nad zabytkami	25
6.1. Założenia programowe programu opieki nad zabytkami Nowego Miasta Lubawskiego	25
6.2. Cele, priorytety i działania programu opieki nad zabytkami	25
7. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	28
8. Źródła finansowania opieki nad zabytkami	30

1. WSTĘP

Celem opracowania programu opieki nad zabytkami Nowego Miasta Lubawskiego na lata 2016-2019 zgodnie z przepisami ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.) jest określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze miasta w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego występującego w jego granicach administracyjnych.

Istotnym zagadnieniem uzasadniającym sporządzenie programu jest zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu, jak również jego promocja wśród mieszkańców oraz turystów. Cele te można realizować, między innymi poprzez edukację oraz pobudzanie rozwoju turystyki. Działania te mogą przyczynić się do przyspieszenia rozwoju społeczno – gospodarczego miasta. Nieodzownym elementem tego typu działań jest budzenie w społeczeństwie świadomości istnienia zabytków i potrzeby ich rewitalizacji, jak również zwrócenie uwagi na istniejącą wspólnotę kulturową. Aby to osiągnąć należy pobudzić świadomość właścicieli, użytkowników i jednostki samorządu terytorialnego, skłonić te grupy do współdziałania, wzbudzić ich odpowiedzialność za właściwy stan zachowania obiektów historycznych oraz aktywny udział w zakresie opieki nad zabytkami.

Niniejszy program jest pierwszym dokumentem tego rodzaju opracowanym dla Nowego Miasta Lubawskiego. W objętym programem okresie, tj. w latach 2016-2019, działania podejmowane w jego ramach będą dotyczyły przede wszystkim działań określanych jako „miękkie”, tj. działań o charakterze nieinwestycyjnym. Celem ich jest przede wszystkim promocja miasta i jego dziedzictwa kulturowego, jak również edukacja dotycząca opieki nad zabytkami połączona z wydarzeniami o charakterze historycznym. Mają one stanowić podstawę do działań podejmowanych w kolejnych okresach programowych.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia programu opieki nad zabytkami Nowego Miasta Lubawskiego na lata 2016 - 2019 jest *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.* (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.); a w szczególności:

„Art. 87. 1. **Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.**

2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

5. **Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie**, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy”.

3. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

**(RELACJE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NOWEGO MIASTA LUBAWSKIEGO
Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY)**

3.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Nowe Miasto Lubawskie

Dokument dotyczy ochrony dziedzictwa kulturowego miasta. Przedmiotem ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego są zachowane elementy historycznej struktury przestrzennej miasta Nowe Miasto Lubawskie obejmujące układ urbanistyczny oraz obiekty o wartości historyczno – kulturowej, a także elementy świadczące o ciągłości historycznej osadnictwa na terenie miasta, w postaci stanowisk archeologicznych. Studium ustala następujące zasady ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego:

- ochrona z mocy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – w odniesieniu do zespołów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków, przy czym wykaz obiektów objętych rejestrem jest zestawieniem otwartym, który można uzupełniać o nowe elementy wskazane do objęcia ochroną prawną, jeżeli wynika to z działań bądź decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- zasada harmonijnego wkomponowania nowej zabudowy i nowego zagospodarowania terenu w istniejący krajobraz miejski,
- wykluczenie lokalizowania obiektów dysharmonizujących z zabytkowym sąsiedztwem,
- zasada maksymalnej ochrony zachowanych obiektów o wartości historyczno –kulturowej,
- rewaloryzacja historycznych elementów zabytkowych – układu urbanistycznego, zabudowy oraz sposobu zagospodarowania terenu w oparciu o szczegółowe wytyczne konserwatorskie.

Dominującymi kierunkami działań w odniesieniu do wyżej wymienionych terenów i obiektów powinna być rewaloryzacja i konserwacja rozumiana jako:

- utrzymanie bądź przywrócenie wartości historyczno-kulturowych z jednoczesnym dostosowaniem do współczesnych standardów cywilizacyjnych w ściśle określonym wyważonym zakresie. Powyższe dotyczy zarówno obiektów sakralnych jak i o funkcji mieszkaniowej. Obejmować powinno również

bezpośrednie otoczenie, z uwagi na konieczność zachowania historycznych relacji przestrzennych, w tym zwłaszcza utrzymanie urządzeń wspomagających (np. ogrodzeń, kaplic), a także zieleni towarzyszącej w obrębie działek, na których obiekty te są zlokalizowane,

- w odniesieniu do parków miejskich i leśnych utrzymanie, a tam gdzie jest to możliwe odtworzenie, układu kompozycyjnego, pielęgnacja i konserwacja z uzupełnieniami ubytków i nowymi nasadzeniami na podstawie specjalistycznej dokumentacji, likwidacja obiektów i funkcji kolizyjnych.

W *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Nowe Miasto Lubawskie* wskazuje się, że spośród układów i obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie miasta, 36 jest objętych ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków¹. Do najcenniejszych elementów dziedzictwa kulturowego objętych ochroną prawną należy założenie urbanistyczne starego miasta, a także pozostałe elementy zabytkowe – mury obronne, baszty, kamienice, domy, obiekty sakralne, cmentarze i parki. W odniesieniu do powyższych elementów objętych ochroną prawną (wpis do rejestru zabytków) obowiązuje priorytet wymagań konserwatorskich:

- wojewódzki konserwator zabytków na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku wydaje zalecenia konserwatorskie, określając sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku,

- uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków dla wszelkich działań inwestycyjnych, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku (zwłaszcza w przypadku prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, wykonywania robót budowlanych w zabytku oraz jego otoczeniu, dokonywania podziału nieruchomości, zmiany przeznaczenia obiektu, a także umieszczania na nim urządzeń technicznych, tablic, reklam, nośników informacji wizualnej),

- trwałe zachowanie historycznej formy urbanistycznej i architektonicznej oraz rewaloryzacja otoczenia zabytków zgodnie z historycznym zagospodarowaniem,

- w przypadku remontów przebudowy, zmian sposobu zagospodarowania i użytkowania należy zachować zabytkowy wystrój elewacji i wyposażenia wnętrz, utrzymać gabaryty i historyczne rozplanowanie wnętrz, stosować tradycyjne materiały budowlane o wysokiej jakości.

¹ Obecnie wpisem do rejestru zabytków chronione są 33 obiekty zabytkowe.

Zasady ochrony dla zabytkowego układu urbanistycznego:

- bezwzględne zachowanie i rewaloryzacja zabytkowego układu urbanistycznego, w tym zachowanie parametrów zabudowy, układu placów i ulic z zachowaniem ich przebiegu, linii rozgraniczających, linii zabudowy, podziałów parcelacyjnych,
- zachowanie i rewaloryzacja obiektów zabytkowych kształtujących pierzeje ulic i placów,
- dopuszczenie uzupełniania układu urbanistycznego w uzasadnionych przypadkach, w oparciu o wyniki analiz historycznych i widokowych – gabaryty, wysokość, rozwiązania architektoniczne,
- zaleca się przeprowadzenie stosownych badań archeologicznych w niezbędnym zakresie, które pozwolą na określenie historycznej linii zabudowy oraz wykluczą ewentualną ingerencję w substancję zabytkową,
- dostosowanie gabarytów nowej zabudowy do istniejącego sąsiedztwa, utrzymanie i uzupełnianie układów zieleni oraz zachowanie i konserwacja zabytkowych elementów zagospodarowania – nawierzchnie, posadzki, mała architektura, zieleń,
- zakaz lokalizowania obiektów i urządzeń wysokich i wysokościowych konkurujących z istniejącymi dominantami zlokalizowanymi w układach zabytkowych.

Zasady ochrony dla zabudowy mieszkaniowej, obiektów użyteczności publicznej i obiektów sakralnych, a także elementów należących do tych obiektów:

- zachowanie i konserwacja formy architektonicznej i stylistycznej obiektów pojedynczych oraz tworzących zespoły zabudowy przy zachowaniu wszystkich elementów zabytkowych,
- próba odtworzenia historycznej kompozycji obiektu (wysokość, kształt, układ eksponowanych elewacji, kształt dachu, rozmieszczenie, wielkość i proporcje otworów), zewnętrznego detalu architektonicznego, a także dostosowania nowej funkcji i nowego programu użytkowego do specyfiki obiektu,
- zachowanie w przypadku remontów i modernizacji historycznego detalu architektonicznego i wyposażenia wnętrz,
- rewaloryzacja otoczenia obiektu zabytkowego zgodnie z historycznym zagospodarowaniem.

Ogólne zasady ochrony obiektów nieobjętych wpisem do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, przyjęte w omawianym dokumencie kształtują się następująco:

- zachowanie obszarów i obiektów z możliwością rozbudowy, nadbudowy, przebudowy, zmiany sposobu użytkowania obiektów na zasadach określonych w planie miejscowym,
- w odniesieniu do zabytków nie wpisanych do rejestru, wojewódzki konserwator zabytków może przedstawić zalecenia konserwatorskie określające sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w zabytku,
- usunięcie w miarę możliwości obiektów, bądź ich części, stanowiących dysharmonijne elementy;
- ochrona zieleni towarzyszącej obiektom zabytkowym.

W odniesieniu do stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie miasta, w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego przyjęte zostały następujące zasady:

- na terenie miasta zlokalizowanych jest 11 stanowisk archeologicznych na obszarach stref AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski) o nr 31-53, 32-53. Ocena ich wartości poznawczej tylko na podstawie rejestracji powierzchniowej (bez wnikania w struktury nawarstwień) uniemożliwia uznanie któregośkolwiek z nich jako bezwartościowe,
- obszary zajmowane przez zabytki archeologiczne dostępne są do celów inwestycyjnych zgodnie z ustaleniami określonymi w przepisach odrębnych, w tym w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z art. 31 cyt. ustawy osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego – jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Ponadto zgodnie z art. 82a ust.1 cyt. ustawy „Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego udziela osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej zamierzającej realizować działania, o których w art. 31 ust. 1a, dotacji na przeprowadzenie badań archeologicznych, o których mowa w art. 31 ust. 2, oraz wykonanie ich dokumentacji, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych działań”. Zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji, wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny. Ochronę zasobów

archeologicznych należy prowadzić zgodnie z ustaleniami zawartymi w przepisach odrębnych, w tym w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

3.2. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Na terenie Nowego Miasta Lubawskiego obowiązuje plan zagospodarowania przestrzennego miasta Nowe Miasto Lubawskie przyjęty uchwałą Nr XXXVI-282/2005 Rady Miejskiej w Nowym Mieście Lubawskim z dnia 11 lipca 2005 roku zmieniony uchwałami Rady Miejskiej w Nowym Mieście Lubawskim: Nr XVIII/109/08 z dnia 12 lutego 2008 roku oraz Nr XLIII/253/2014 z dnia 18 marca 2014 roku.

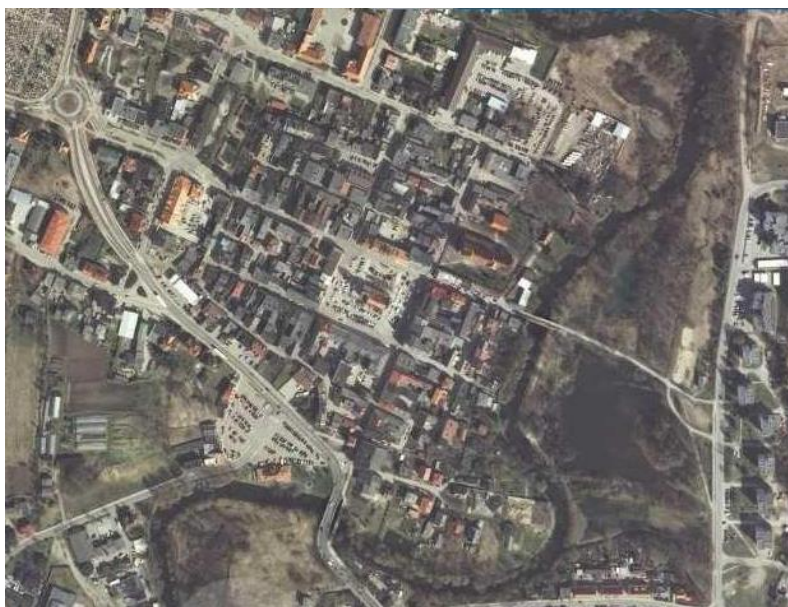
Prawo stanowi, że **w stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, ale ujętych w ewidencji zabytków**, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Organ konserwatorski w postępowaniu prowadzonym na podstawie art. 39 ust. 3 Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane wypowiada się w zakresie swojej właściwości na temat przedstawionego projektu budowlanego i wpływu zamierzenia inwestycyjnego na chronione właściwości obszaru/obiektu, które zakwalifikowały go do ewidencji zabytków, analizując konkretne rozwiązania projektowe. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia, zgodnie z art. 30 ust. 7 Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane, właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytku.

4. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO NOWEGO MIASTA LUBAWSKIEGO

4.1. Charakterystyka dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta²

Pierwsze informacje na temat osadnictwa w rejonie dzisiejszego Nowego Miasta Lubawskiego pochodzą z około 1325 r. i dotyczą grodu Juleborg. Znajdował się on prawdopodobnie na północny-wschód od miejsca, gdzie dokonano późniejszej lokacji miasta, w miejscu, gdzie nieco później stał zamek wójtów krzyżackich. Osadę, która dała początek późniejszemu miastu wzniesiono na terasie wyniesionej ponad tereny zalewowe. W roku 1353 roku otrzymała ona przywilej lokacyjny na prawie chełmińskim od wielkiego mistrza Zakonu Krzyżackiego Winrycha V. Kniprode.

Regularny plan średniowiecznego miasta, wytyczony na obszarze o powierzchni około 1/2 łana, w kształcie zbliżonym do kwadratu ze ściętym południowo-zachodnim narożnikiem i układzie szachownicowym, zachował się do obecnych czasów w niemal niezmienionej formie.

Zdjęcie lotnicze zachowanego rozplanowania Starego Miasta. Źródło: Portal mapowy NID

² Opracowano w oparciu o treść Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Nowe Miasto Lubawskie, z uzupełnieniami.

Centralną część układu stanowił plac rynkowy, założony na przecięciu głównych ulic, natomiast siatka pozostałych przecinających się pod kątem prostym ulic, dzieliła obszar miasta na regularne bloki zabudowy. Wybudowany w XIV wieku kościół farny usytuowany w północno-wschodniej części rynku, stanowi obecnie dominantę architektoniczną zespołu staromiejskiego. Około 1330 roku miasto otoczono murami obronnymi, z podwójną fosą - suchą oraz mokrą, zasilaną wodami Drwęcy. W murach miejskich znajdowały się kwadratowe baszty.

Dostępu do miasta broniły trzy bramy miejskie: Brama Lubawska u wylotu obecnej ulicy 3 Maja, Brama Brodnicka u wylotu ulicy 19 Stycznia oraz nieistniejąca już Brama Bratiańska u wylotu ulicy Kazimierza Wielkiego. Zachowane baszty zostały na początku XX wieku przebudowane, m.in. w przyziemiu wykonano przejścia dla pieszych.

W drugiej połowie XIV wieku na rynku wzniesiono ratusz, dobudowano korpus nawowy i wieżę kościoła farnego, założono również cmentarz przykościelny.

Pod koniec XVIII wieku zabudowa licząca, według spisu sporządzonego w latach 1772-73, około 101 domów zamieszkałych i 59 pustych parcel, nadal mieściła się w obrębie murów. W tym czasie obok istniejącej w mieście gminy ewangelickiej, której członkowie odbywali nabożeństwa w ratuszu do czasu pożaru w 1806 roku, powstała również gmina żydowska. W 1827 roku w miejscu spalonego ratusza na placu rynkowym zbudowano kościół ewangelicki. W 1818 roku miasto stało się stolicą nowoutworzonego powiatu lubawskiego. Był to początek procesu przekształcania i wymiany zabudowy przedmieść, który spowodował, że miasto przekroczyło w 2 połowie XIX wieku linię otaczających je murów i podwójnych fos w rejonie bram miejskich oraz przy głównych traktach komunikacyjnych. Wówczas rozwój miasta nastąpił w kierunku północnym, co obrazują przedmieścia przed bramą Bratiańską z kościołem Św. Jerzego (nieistniejącym, zniszczonym w czasie wojen szwedzkich), w kierunku południowym - przedmieścia kurzętnickiego przed Bramą Brodnicką (nazywaną też Kurzętnicką), oraz od zachodu – tzw. przedmieścia polskiego przed Bramą Lubawską, o metryce średniowiecznej, z kaplicą Św. Wawrzyńca (nieistniejącą, zniszczoną prawdopodobnie w pocz. XIX wieku). W drugiej połowie XIX wieku w Nowym Mieście powstał gmach sądu grodzkiego oraz wzniesiono budynek Poczty przy obecnej ulicy Działyńskich 1. W 1873 roku wybudowano gmach starostwa powiatowego w południowej pierzei placu rynkowego i budynek mieszkalny starosty w jego bezpośrednim sąsiedztwie. Na terenach położonych na zachód od starego miasta usytuowano cmentarz ewangelicki i katolicki (przy ul. Grunwaldzkiej, w połowie. XIX wieku), park miejski (1894 r.) oraz zespoły budynków szkolnych (1870 r.) i szpitala powiatowego (1907/8 r.).

Z kolei na południowy-zachód od starego miasta, w 1898 roku zbudowano kompleks budynków rzeźni miejskiej. W roku 1904 po raz pierwszy uruchomiono elektrownie miejską, a do 1910 roku miasto liczące około 4144 mieszkańców, posiadało szereg zakładów przemysłowych, m. in. trzy tartaki parowe, młyn parowy, stolarnię mechaniczną, cegielnię, mleczarnię i liczne warsztaty rzemieślnicze. W latach 1850 - 1890 miasto zyskało nowoczesne połączenia drogowe z Biskupcem, Lubawą, Kurzętnikiem, Lidzbarkiem Welskim i Skarlinem. W 1902 roku oddano do użytku linię kolejową Brodnica - Szramowo - Nowe Miasto Lubawskie - Iława, która włączyła miasto w obręb pruskiej sieci kolejowej. Dworzec kolejowy (zniszczony w 1945 r.) otoczony powstającymi w tym czasie zakładami przemysłowymi, zlokalizowano na zachód od miasta, u podnóża krawędzi doliny Drwęc. Druga linia kolejowa zbudowana w 1910 roku prowadząca w kierunku południowym do Zajączkowa, gdzie znajdowała się inna ważna linia kolejowa, na relacji Mława-Działdowo – Malbork przyczyniła się do rozwoju tej właśnie części miasta. Powstały przy niej dworzec kolejowy zwany był Małym lub Południowym.

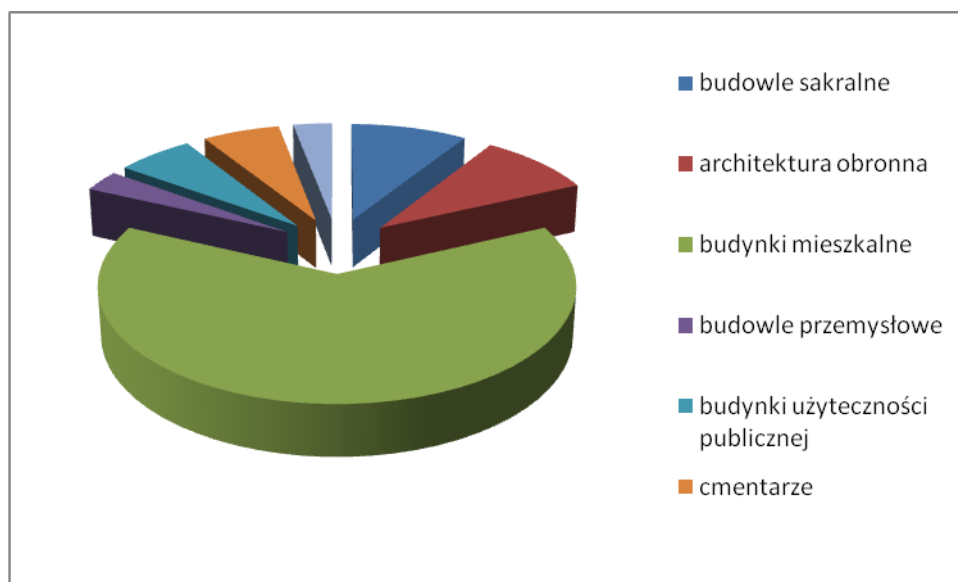
W 1920 roku po odzyskaniu niepodległości odtworzono powiat lubawski z siedzibą w Nowym Mieście Lubawskim, który wszedł w skład nowo utworzonego województwa pomorskiego. W tym czasie w oficjalnych dokumentach używano nazwy „Nowe miasto - Pomorze” lub „Nowe miasto n/Drwęcą”. Od 1 września 1937 roku zaczęto używać nazwy „Nowe Miasto Lubawskie” na podstawie zarządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych RP z dnia 28.02.1937 r. W okresie międzywojennym nastąpił ponowny rozkwit miasta. Do ważniejszych inwestycji budowlanych z tego okresu należy zaliczyć uruchomienie cementowni przy parku miejskim (1927 r.), budowę mostu na Drwęc u wylotu ulicy Wodnej oraz budowę trzech budynków mieszkalnych wielorodzinnych przy ulicy Wojska Polskiego (1928 r.). Ponadto należy wymienić budowę sali gimnastycznej (1928 r.) oraz dobudowę skrzydła (1935-37r.) w szkole powszechnej przy ul. Działyńskich, budowę stadionu sportowego w południowej części miasta, przy ul. Jagiellońskiej (1935 r.), ośrodka zdrowia przy ul. Łąkowskiej, a także urządzenie plaży i parku łaźniowego nad Drwęcą. W tym czasie dokonano również modernizacji ulicy Jagiellońskiej (1927 r.) oraz przełożenia bruku na rynku i ważniejszych ulicach (1936-38 r.).

W czasie II wojny światowej miasto zostało w dużej mierze zniszczone, w szczególności zabudowa w obrębie Starego Miasta, zburzono także dworzec kolejowy przy ul. Grunwaldzkiej. W latach powojennych rozpoczęto odbudowę kamienic na terenie Starego Miasta, co przyczyniło się między innymi do deformacji tworzonych przez siatki ulic regularnych bloków zabudowy. Po roku 1960 powstały osiedla zabudowy wielo- i jednorodzinnej na terenach położonych na północ

i południowy-wschód od zespołu staromiejskiego. Obecnie miasto dąży do utrzymania i rozwoju charakterystycznych cech obszaru i zabudowy miejskiej, a także poprawy jakości życia mieszkańców, m.in. poprzez uwzględnienie i poszanowanie tradycji wartości kulturowych. Dzięki temu możliwy jest wzrost atrakcyjności turystycznej, a co za tym idzie rozwój gospodarczy regionu.

4.2. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta

Na terenie Nowego Miasta Lubawskiego znajdują się 33 obiekty zabytkowe objęte ochroną prawną wynikającą z umieszczenia ich w rejestrze zabytków województwa warmińsko-mazurskiego, prowadzonym przez Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Wykres 1. Nowe Miasto Lubawskie. Proporcje poszczególnych kategorii funkcjonalnych obiektów zabytkowych objętych ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego.

Źródło: opracowanie własne.

Do ważniejszych, a zarazem najstarszych obiektów wpisanych do rejestru zabytków Nowego Miasta Lubawskiego należy zaliczyć zachowane fragmentarycznie **mury miejskie** powstałe na przełomie XIV i XV wieku. Mury otoczone podwójną fosą z międzywałem, dziś szczególnie widoczne w pobliżu Bramy Lubawskiej, wyposażone były w 21 prostokątnych baszt i trzy baszty okrągłe, jedną kwadratową wieżę w narożniku południowym oraz 3 wieże bramne: od południa – brodnicka (kurzętnicka), od zachodu lubawska (łąkorska), od północy bratiańska. Najdłuższy istniejący do dziś odcinek muru znajduje się w południowej części miasta, wychodzący z południowo-

wschodniego narożnika do Bramy Brodnickiej, częściowo w formie fundamentów zabudowy oraz wysokiej ściany o prostej linii przebiegu i ryzalitami w miejscu dawnych baszt, przy bramie zachodniej. Z kolei na wschodnim odcinku zachował się fragment z dolną częścią okrągłej baszty kościelnej. Poszczególne części muru zbudowane były z kamienia polnego i łamanego u dołu, u góry zaś używano cegły oraz zendrówki układanych w wążku wedyjskim bądź krzyżkowym na zaprawie wapienno-piaskowej.

Baszta Bramy Brodnickiej zlokalizowana przy końcu ulicy 19 Stycznia, wychodzącej w kierunku zachodnim z południowo-zachodniego narożnika rynku. Budowla o czterech kondygnacjach z użytkowym poddaszem posiada dach czterospadowy z przypustnicami i pokryty jest dachówką holenderską. Baszta wzniesiona została na rzucie kwadratu, z przejściem pieszym w przyziemiu i prostokątnym pomieszczeniem z klatką schodową, łączącą wyższe jednoprzestrzenne piętra. W elewacji południowej umieszczone są po jednym otworze strzelniczym na każdym piętrze, podobnie w elewacji zachodniej, za wyjątkiem kondygnacji pierwszej. Na wschodniej ścianie widoczne są pozostałości pach sklepiennych oraz na wysokości trzeciej kondygnacji strzypa i gniazda po belkach świadczące o istnieniu przejazdu bramnego. Obecnie w baszcie znajduje się wystawa etnograficzna.

Baszta Bramy Lubawskiej zlokalizowana w ulicy 3 Maja. Budynek założony jest na planie kwadratu. Budynek służy jako brama wejściowa do miasta i mieści się w niej Komenda Hufca ZHP. Budynek jest murowany z cegły, podpiwniczony, fundamenty wykonane z kamienia, dach dwuspadowy z kalenicą o kierunku wschód zachód. Konstrukcja dachu drewniana pokryta dachówką ceramiczną.

Kościół Parafialny p.w. Św. Tomasza Apostoła wzniesiony w 1325 roku, a następnie przebudowywany w XV i XVII wieku usytuowany w centrum miasta, w trójkącie dwóch ulic wybiegających prostopadle z rynku w kierunku północno-wschodnim. Bryła budynku składa się z trzech naw, przy czym główna dwukrotnie wyższa od bocznych nakryta jest dachem dwuspadowym i przylega do niej ośmiokondygnacyjna wieża. Od wschodu budowli znajduje się prezbiterium z zakrystią, od południa kaplica Działyńskich nakryta dachem trójspadowym, a od północy pięcioboczna wieża schodowa o dachu stożkowym. Ściany ceglane, zostały częściowo otynkowane i dekorowane są sgraffito o ornamentach roślinnym oraz naśladującym boniowanie. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte są łukiem ostrym lub pełnym. Wnętrze zdobi późnorenesansowy ołtarz z 1627 roku wykonany przez Ditlofa Siversa z Lubawy oraz sześć XVII i XVIII wiecznych ołtarzy bocznych,

a także figura Matki Boskiej Łąkowskiej z 1402 roku, jak również wiele innych cennych elementów wyposażenia.

Kościół ewangelicki wybudowany w XIX wieku na środku rynku, w miejscu dawnego ratusza, który pierwotnie składał się z jednej nawy. Elewację frontową zdobiła umieszczona nad portalem piaskowcowa płaskorzeźba rogu obfitości, natomiast wieżę wieńczył żeliwny krzyż. W kolejnym stuleciu bryłę budynku nieznacznie przebudowano poprzez wprowadzenie m.in. dodatkowych wejść, zamurowanie części okien w ścianie prezbiterium czy skucie detalu w postaci wyżej wspomnianego rogu. W latach 50. XX wieku wnętrze kościoła przebudowano całkowicie zmieniając jego funkcję sakralną na kino. Budynek na planie wydłużonego prostokąta z kwadratową wieżą na osi zbudowany jest z cegły ceramicznej, obustronnie tynkowanej, posiada dwukondygnacyjną drewnianą więźbę dachu. Nawa główna pokryta jest dachówką ceramiczną o układzie karpiówki podwójnej w koronkę, zaś hełm wieży, do której prowadzą drewniane schody drabiniaste, blachą miedzianą. W wieży zachował się czterotarczowy zegar z dzwonem z napisem „1911 gestiftet von Friedrich von Blöcher Ostrowits.” Do wnętrza budynku prowadzi główne wejście od strony północno-zachodniej oraz dwa boczne wejścia od południowego zachodu i dwa w elewacji południowo-wschodniej. Obecnie w budynku mieści się kino „Harmonia”.

Spichlerz przy ul. 3 Maja 16 wybudowany w 1880 roku na północny zachód od rynku Starego Miasta w rejonie ulicy 3 Maja i Sienkiewicza. Jego fundatorem był kupiec Hermann Cohn. Bryła spichlerza składa się z dwóch części, co spowodowane jest różnicą w zastosowanej konstrukcji budowlanej powstałej w różnym czasie. Część południowa (wcześniejsza) zbudowana została w konstrukcji szkieletowej, natomiast północna murowana z cegły ceramicznej. Budynek jest podpiwniczony i dwukondygnacyjny z użytkowym poddaszem, przykryty dachem dwuspadowym, a do elewacji północnej przylega dobudówka kryta dachem jednospadowym. Front budynku pięcioosiowy zbudowany na kamiennym cokole zakończono warstwą stylizowanych cegieł i zakończono szczytem trójkątnym.

Zespół Młyński przy ul. Żwirki i Wigury. W skład zespołu młyńskiego powstałego na przełomie XIX i XX wieku wchodzi młyn, spichlerz, kotłownia, przybudówka z korytarzem komunikacyjnym oraz ruiny kuźni, magazynu, stajni i wozowni. Położony jest w północnej części Nowego Miasta Lubawskiego w pobliżu linii kolejowej Brodnica – Iława, oraz ulicy Grunwaldzkiej i Żwirki i Wigury, na obszarze w kształcie prostokąta, nieznacznie pochylonym w kierunku wschodnim. Główną oś kompozycyjną zespołu stanowi budynek spichlerza zlokalizowany w części południowowschodniej zespołu, o masywnej bryle, znacznie przewyższającej pozostałe

budynki. Od strony południowej przestrzeń zespołu domyka aleja kasztanowa, zaś od zachodu na teren niegdyś wkraczała bocznicą kolejki wąskotorowej. Budynki wyróżniają się w otoczeniu stylistyką elewacji ceglanych z płycinami tynkowanymi. Zarówno młyn jak i spichlerz w końcu lat 70-tych zostały wyremontowane.

Większość **cmentarzy** znajdujących się na terenie miasta, zarówno czynnych, jak i zamkniętych, podlega ochronie, jako obiekty o wartości historycznej, kulturowej a także krajobrazowej. Objęte ochroną są elementy cmentarza, bez względu na stan zachowania, jak na przykład nagrobki, mauzolea, kaplice, krzyże, ogrodzenia i inne obiekty architektoniczne, a także sieć dróg oraz drzewa i krzewy, których skład gatunkowy ma znaczenie symboliczne.

Cmentarz parafii rzymsko-katolickiej p.w. Św. Tomasza Apostoła przy ul. Grunwaldzkiej założony w połowie XIX wieku i powiększany w okresie międzywojennym. Cmentarz posiada zachowany układ przestrzenny alejowo-kwaterowy, a także znaczną liczbę nagrobków o dużej wartości historycznej i artystycznej (najstarsze pochodzą z lat 1853, 1880 i początku XX wieku) oraz okazały drzewostan w wieku ponad 100 lat. Na terenie cmentarza znajduje się murowana, neoklasycystyczna kostnica z przylegającymi do niej kaplicami grobowymi, a także mur kamienny i murowana brama główna zbudowane na początku XX wieku. Około 1948 roku w granice cmentarza został włączony cmentarz ewangelicki, nieczynny od połowy XX wieku.

Cmentarz przykościelny parafii rzymsko-katolickiej p.w. Św. Tomasza Apostoła, przy ul. Kościelnej. Nieczynny. Założony został w połowie XIV wieku na terenie otaczającym kościół. Zachowane do dziś czytelne pierwotne granice cmentarza, wyznaczają rzędy i szpalery starodrzewia, natomiast od strony ulicy Kościelnej znajduje się murowane ogrodzenie z bramą główną i dwiema furtkami z 1894 roku. Obecnie teren cmentarza pokryty jest murawą – brak nagrobków.

Cmentarz ewangelicki przy ul. 3 Maja, obecnie cmentarz parafii rzymsko katolickiej p.w. Św. Tomasza Apostoła. Cmentarz założony w połowie XVII wieku posiada nieczytelny układ przestrzenny na skutek likwidacji części nagrobków oraz starodrzewia. Wśród zachowanych nielicznych nagrobków można wyróżnić zniszczoną, murowaną z cegły kapliczkę z 1648 roku, nagrobek w formie Stelli z 1927 roku oraz zniszczone tumby nagrobne.

Cmentarz żydowski przy ul. Działyńskich. Nieistniejący. Cmentarz założony został pod koniec XVIII wieku poza murami miejskimi przy fosie u zbiegu ulic Sienkiewicza

i Działyńskich. Od 1885 roku cmentarz jest nieczynny. W połowie XX wieku został zlikwidowany, a w jego miejsce wybudowano bibliotekę miejską.

Cmentarz żydowski przy ul. Grunwaldzkiej. Nieistniejący. Założony w 1885 roku, został zlikwidowany po 1945 roku, po czym w jego miejsce założono skwer. Pozostałością dawnego przeznaczenia jest częściowo zachowany drzewostan podlegający ochronie. Na terenie tym obowiązuje zakaz lokalizacji obiektów i urządzeń kolidujących z charakterem i pierwotną funkcją terenu, a także postulowane jest ograniczenie jego dostępności i upamiętnienie przynależności wyznaniowej dawnego cmentarza.

Cmentarz wojenny żołnierzy radzieckich przy ul. Grunwaldzkiej. Zamknięty. Założony został w roku 1945 na wydzielonej części z cmentarza komunalnego, gdzie w zbiorowej mogile spoczywają prochy żołnierzy radzieckich poległych w latach II wojny światowej. W centralnym punkcie cmentarza wzniesiono obelisk z czarnego marmuru, oraz umieszczono na nim tablicę inskrypcyjną.

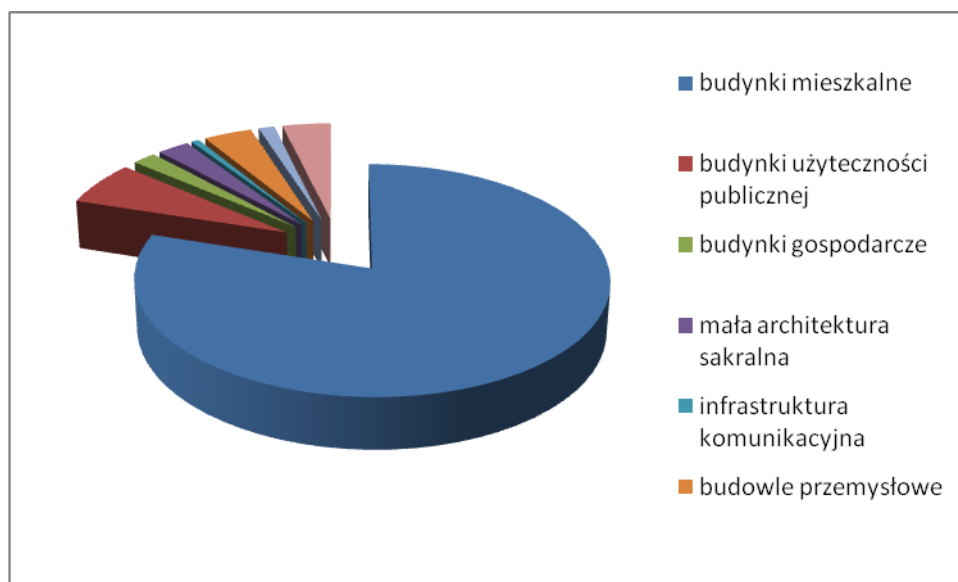
Park Miejski przy ul. Narutowicza. Park założony został w 1894 roku w południowo-zachodniej części miasta, na terenie o urozmaiconej rzeźbie. Posiada układ krajobrazowy o czytelnej kompozycji przestrzennej i okazałym drzewostanie. Najstarsze drzewa znajdujące się na terenie parku mają około 140 (jesion) i 120 lat (topola). Pozostałe drzewa są wieku od 70 do 100 lat.

Według obowiązującej obecnie doktryny konserwatorskiej obiekty zabytkowe nie podlegają wartościowaniu. Wszystkie zabytki objęte ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego podlegają takim samym standardom ochrony prawnej.

4.3. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

W Gminnej Ewidencji Zabytków Nowego Miasta Lubawskiego obecnie wpisanych jest 189 zabytków. Ewidencja zabytków Nowego Miasta Lubawskiego, poza zabytkami wpisanymi do rejestru zabytków, obejmuje także obiekty nierejestrowe. W przewadze są to zabytki budownictwa murowanego w typie miejskim (budynki mieszkalne).

Wykaz obiektów zabytkowych z terenu Nowego Miasta Lubawskiego, objętych ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego, ujętych w gminnej ewidencji zabytków zawarty jest w załączniku do aktualnego zarządzenia Burmistrza Nowego Miasta Lubawskiego w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Nowego Miasta Lubawskiego.

Wykres 2. Nowe Miasto Lubawskie. Proporcje poszczególnych kategorii funkcjonalnych obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków, niewpisanych do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego.

Źródło: opracowanie własne

Wykaz obiektów zabytkowych z terenu Nowego Miasta Lubawskiego ujętych w gminnej ewidencji zabytków, niewpisanych do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego zawarty jest w załączniku do zarządzenia Burmistrza Nowego Miasta Lubawskiego w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Nowego Miasta Lubawskiego.

4.4. Zabytki archeologiczne

Na terenie Nowego Miasta Lubawskiego znajduje się jedenaście stanowisk archeologicznych ujętych w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków. Ich wykaz zawarty jest w załączniku do zarządzenia Burmistrza Nowego Miasta Lubawskiego w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Nowego Miasta Lubawskiego.

W przewadze są to ślady osadnictwa średniowiecznego i wczesnonowożytnego związane z funkcjonującą osadą, a później miastem. Jak w każdej przestrzeni miejskiej, pozostałości wcześniejszego osadnictwa zostały w znacznej części zatarte przez intensywne wykorzystywanie tych terenów przez osadników miejskich. O tym, że przed założeniem średniowiecznej osady, teren ten był

wykorzystywany także wcześniej, świadczą pojedyncze fragmenty ceramiki datowanej na młodszą epokę kamienia (neolit) lub datowane ogólnie na okres prądziejowy.

4.5. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome to zbiory archeologiczne, historyczne, etnograficzne, przyrodnicze, artystyczne i numizmatyczne. Przechowywane są najczęściej w muzeach gdzie prowadzona jest działalność wystawiennicza, naukowa, wydawnicza oraz edukacyjna i popularyzatorska.

Przez zabytki ruchome rozumiemy zarejestrowane i objęte ochroną (poprzez wpis do rejestru) przedmioty. Na terenie woj. warmińsko-mazurskiego są to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zaliczają się do nich sprzęty, paramenty liturgiczne, elementy wystrojów malarskich zdobiących ściany świątyń, a także gotyckie tryptyki, krucyfiksy, sprzęty liturgiczne, nieliczne gotyckie ołtarze, rzeźby i naczynia.

Działalnością wystawienniczą i edukacyjną zajmuje się Muzeum Ziemi Lubawskiej, które mieści się w średniowiecznej baszcie, zwanej "brodnicą". Budowla ta była jednym z elementów dawnych fortyfikacji miejskich. Muzeum regionalne zostało założone w latach 50 XX wieku przez grupę mieszkańców, którym leżało na sercu zachowanie dla kolejnych pokoleń przedmiotów świadczących o kulturze i tożsamości Ziemi Lubawskiej. Muzeum posiada wiele eksponatów, w tym model łodzi do ratowania rozbitków z okrętów podwodnych z 1909 roku czy drewnianą fisharmonię. Ponadto w zasobach muzeum znajdują się przedmioty prądziejowe oraz z okresu wczesnego średniowiecza. Znaczną część ekspozycji zajmują przedmioty codziennego użytku z okolicznych wsi, będące świadectwem miejscowej kultury materialnej. Z uwagi na stan techniczny obiektu muzeum obecnie jest nieczynne.

4.6. Dziedzictwo niematerialne

Konwencja UNESCO z 2003 roku o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego stanowi zasadniczy akt prawa międzynarodowego, będący podstawą budowy systemu ochrony dziedzictwa niematerialnego w naszym kraju. Od 16 sierpnia 2011 roku ww. Konwencja stanowi źródło powszechnie obowiązującego prawa w Rzeczypospolitej Polskiej. Zjawiska dziedzictwa niematerialnego dotyczą tradycji, przekazów ustnych (język jako nośnik), sztuk, widowisk, spektakli, zwyczajów, rytuałów, misterii, obrzędów religijnych oraz rzemiosła tradycyjnego.

Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego realizowana jest poprzez: identyfikację, dokumentację (ewidencję), badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie,

przekazywanie (edukacja formalna i nieformalna), rewitalizację. Niematerialnymi elementami dziedzictwa kulturowego są również nazwy geograficzne i historyczne (np. Warmia). Często one świadectwem minionych pokoleń, nośnikami tradycji i historii oraz wielokulturowości regionu. Możliwość wpisu ich do rejestru zabytków na podstawie art. 9 ust. 2 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest również sposobem ich zachowania.

Program ochrony dziedzictwa niematerialnego realizowany na terenie województwa warmińsko-mazurskiego obejmuje przede wszystkim zjawiska ukształtowanego w kręgu oddziaływania tradycji wiejskiej. Na terenie Nowego Miasta Lubawskiego nie prowadzono kompleksowych badań umożliwiających charakterystykę dziedzictwa niematerialnego.

5. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NOWEGO MIASTA LUBAWSKIEGO

W wyniku weryfikacji danych archiwalnych i waloryzacji zabytków nieruchomych stwierdzono, iż na terenie Nowego Miasta Lubawskiego przeważają zabytkowe budynki mieszkalne w typie miejskim. W gminnej ewidencji zabytków ujęte zostały także zabytkowe budowle sakralne, budynki użyteczności publicznej i budynki przemysłowe oraz zabytkowe cmentarze. Gminna ewidencja zabytków stanowi zbiór otwarty. Możliwe jest jej uzupełnianie poprzez włączenie do niej obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków decyzją Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub włączonych do wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także poprzez ich ewentualne wytypowanie do włączenia przez Burmistrza w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Możliwe jest również wykreślenie poszczególnych zabytków z gminnej ewidencji zabytków.

Gminna ewidencja zabytków stanowi jedną z równorzędnych podstaw do objęcia zamieszczonego w niej obiektu ochroną konserwatorską m.in. w decyzji o warunkach zabudowy. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków podlegają uzgodnieniom konserwatorskim na etapie postępowania o ustalenie warunków zabudowy i na etapie pozwolenia na budowę lub rozbiórkę.

Obecnie, większość obiektów zabytkowych (wpisanych do rejestru zabytków, jak również objętych gminną ewidencją zabytków) użytkowana jest zgodnie z ich pierwotnym przeznaczeniem lub pełni funkcje zbliżone do pierwotnych. Dotyczy to przede wszystkim obiektów sakralnych, mieszkalnych i usługowych, w przypadku których stosunkowo łatwe jest utrzymanie funkcji pierwotnych. Obiekty sakralne są utrzymywane i na bieżąco remontowane. Istnieją jednak potrzeby ich remontowania. Domy w zabudowie miejskiej należą głównie do osób prywatnych i są w większości przypadków utrzymywane i użytkowane na cele mieszkalne.

Najistotniejsze znaczenie w strukturze miasta ma zespół urbanistyczny śródmieścia Nowego Miasta Lubawskiego, który jednocześnie stanowi główny obszar problemowy miasta, wymagający zróżnicowanych i wielopłaszczyznowych działań: rewitalizacji zdegradowanego obszaru oraz regulacji nowej zabudowy.

Tabela 1. Analiza SWOT dla terenu Nowego Miasta Lubawskiego

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
- atrakcyjna lokalizacja miasta, na terenie o znaczących walorach przyrodniczych, - w przewadze dobrze utrzymane obiekty zabytkowe, - postrzeganie terenu miasta jako atrakcyjnego produktu turystycznego, zarówno dzięki substancji zabytkowej, jak też walorom krajobrazowym, - wykorzystanie walorów dziedzictwa kulturowego regionu w kreowaniu produktów turystycznych, - uwzględnienie zagadnień dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych i planistycznych miasta, - pozytywne nastawienie władz miasta i regionu oraz mediów do zagadnień związanych z dziedzictwem kulturowym, - stosunkowo duża ilość obiektów wpisanych do rejestru zabytków, - funkcjonowanie gminnej ewidencji zabytków, - wyjątkowe obiekty zabytkowe charakterystyczne dla krajobrazu kulturowego regionu.	- brak środków finansowych na konserwację i rewaloryzację obiektów zabytkowych, - nowa zabudowa nienawiązująca do pierwotnego układu zabudowy (brak harmonii), - średni lub zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych, - zaniedbania i brak elementarnego porządku w obrębie niektórych zabytkowych posesji, co obniża ich estetykę i pozytywny odbiór, - chęć unowocześniania „za wszelką cenę”, często z użyciem nowych technologii, które burzą estetykę obiektów zabytkowych i krajobrazu.
SZANSE	ZAGROŻENIA
- stała poprawa jakości środowiska naturalnego, - możliwości w pozyskiwaniu środków finansowych z różnych źródeł, - postępujący rozwój inicjatyw lokalnych organizacji pozarządowych mających w swym polu działania między innymi troskę o substancję zabytkową miasta, - upowszechnianie edukacji nastawionej na poszanowanie zabytków i ich prawidłową ochronę i atrakcyjne przekształcenia nie naruszające ich pierwotnego wyglądu, - funkcjonowanie zabytków w kontekście atrakcyjnego środowiska przyrodniczego,	- niestabilność i luki legislacyjne zarówno w sferze finansowej, jak też ochrony zasobów kulturowych, - zanikająca edukacja estetyczna na rzecz praktyczności przy zastosowaniu minimalnych nakładów finansowych, - częste jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: bądź poprzez pryzmat ich komercyjnego wykorzystania lub też jedynie jako zasobu historycznego, - wciąż niezadowalający stan usług towarzyszących turystyce, - dokonywanie podziałów i parcelacji obiektów

- dobrze rozmieszczone dominanty i subdominanty w układzie przestrzennym miasta, - korzystanie z pozytywnych doświadczeń innych miast i regionów, - wykorzystanie mediów w edukacji nastawionej na ochronę zabytków i krajobrazu.	- i zespołów zabytkowych oraz ich otoczenia, uniemożliwiających korzystanie z obiektów zabytkowych, - niedostatek mechanizmów promujących działania na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków.
---	--

Źródło: opracowanie własne

6. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NOWEGO MIASTA LUBAWSKIEGO

6.1 Założenia programowe programu opieki nad zabytkami Nowego Miasta Lubawskiego

W założeniach programowych i działaniach programu powinna zostać uwzględniona specyfika miasta wynikająca z jego położenia, historii, przemian społecznych i gospodarczych. Wspieranie rozwoju terenu miasta z poszanowaniem dziedzictwa kulturowego powinno być podstawą obecnych i przyszłych działań, tak aby Nowe Miasto Lubawskie było miejscem atrakcyjnym i przyjaznym, zarówno dla mieszkańców jak i przyjezdnych.

Założeniami programu opieki nad zabytkami są:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania miasta;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego w powiązaniu z uwarunkowaniami dotyczącymi ochrony przyrody i równowagi ekologicznej, w planach rozwoju miasta;
- 3) uwzględnienie w planach zagospodarowania przestrzennego problematyki historycznego sąsiedztwa i form zabudowy tradycyjnej oraz egzekwowanie nawiązania w nowych budynkach do lokalnych form i materiałów;
- 4) uwzględnienie w planach zagospodarowania przestrzennego ochrony krajobrazu naturalnego związanego przestrzennie z założeniem urbanistycznym i architektonicznym miasta;
- 5) skuteczne stosowanie i wykorzystywanie form prawnej ochrony zabytków;
- 6) wdrażanie instrumentów finansowych prowadzących do skutecznej poprawy stanu zabytków.

6.2. Cele, priorytety i działania programu opieki nad zabytkami Nowego Miasta Lubawskiego

Główne, długoterminowe cele polityki miasta, związane z ochroną zabytków to:

- 1) rozpoznawanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do zahamowania procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 2) eksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 3) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych,

turystycznych i edukacyjnych;

- 4) tworzenie warunków współpracy z właścicielami zabytków dla zapewnienia ich opieki;
- 5) włączenie problematyki ochrony zabytków do bieżących zadań Rady Miejskiej w Nowym Mieście Lubawskim;
- 6) uwzględnianie uwarunkowań prawnych opieki nad zabytkami.

Priorytet I	Działania
Ochrona zachowanych elementów zabytkowych układu urbanistyczno-przestrzennego miasta	- bieżące wprowadzanie do MPZP odpowiednich zapisów dotyczących kształtowania przestrzeni i zabudowy, wypracowanych w oparciu o następujące zasady: poszanowanie pierwotnie zaprojektowanego porządku przestrzennego poprzez uwzględnienie: linii zabudowy, historycznych wysokości budynków, podziałów elewacji, formy dachów, użytych materiałów, - projektowanie nowej zabudowy w oparciu o element analizy przestrzenno-kulturowej, tj. ocenę wpływu powstającego obiektu na krajobraz kulturowy miasta, - ograniczenie możliwości wprowadzania nowej zabudowy, która mogłaby zniekształcić czytelny układ urbanistyczny kompleksów urbanistycznych, - realizacja zadań inwestycyjnych obejmujących obiekty zabytkowe, - bieżącą aktualizacją gminnej ewidencji zabytków.
Priorytet II	Działania
Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wykreowania produktu turystycznego	- bieżące wprowadzanie jednolitego systemu tablic informacyjnych, dotyczącego zasobów dziedzictwa kulturowego miasta, - opracowanie mapy zabytków miasta, jako atrakcyjnej graficznie formy reklamy, ułatwiającej dotarcie do wszystkich historycznych zakątków, - bieżące opracowywanie lub aktualizowanie oznakowań tras turystycznych i ciągów spacerowych umożliwiających wędrowanie pozwalające na zapoznanie się z walorami przyrodniczymi i kulturowymi miasta, - wspieranie inicjatyw lokalnych środowisk w promowaniu zasobów kulturowych i walorów środowiska naturalnego miasta, - nadawanie nowych funkcji obiektom zabytkowym w celu tworzenia produktów turystycznych, - promowanie zabytków i walorów kulturowych miasta w ramach sieci

	cittaslow.
Priorytet III	Działania
Popularyzacja i edukacja w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym	- wprowadzenie i wzmocnienie tematyki ochrony dziedzictwa do systemu edukacji szkolnej poprzez wspieranie i organizowanie zajęć na rzecz budowania więzi ze środowiskiem kulturowym miasta, - popularyzacja zasobów kulturowych w środkach masowego przekazu i na portalach branży turystycznej, - opracowanie, aktualizacja i udostępnianie baz danych zarówno o zabytkach oraz dziedzictwie niematerialnym w mieście, - stworzenie i aktualizowanie aplikacji mobilnej promującej zabytki, - wydawanie i aktualizacja publikacji o dziedzictwie kulturowym Nowego Miasta Lubawskiego.
Priorytet IV	Działania
Stworzenie miejskiego systemu ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez zapewnienie warunków organizacyjnych i finansowych umożliwiających sprawowanie skutecznej opieki nad substancją zabytkową oraz właściwe utrzymanie i zagospodarowanie obiektów zabytkowych	- poprawa stanu zabytków w ramach Lokalnego Programu Rewitalizacji Nowego Miasta Lubawskiego, - organizacja spotkań z mieszkańcami dotyczących rewitalizacji obiektów zabytkowych przy użyciu materiałów historycznie uzasadnionych, z maksymalnym zachowaniem substancji zabytkowej.

7. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NOWEGO MIASTA LUBAWSKIEGO

Przyjmuje się, że realizacja zadań, poprzez działania wskazane w niniejszym programie możliwa będzie dzięki zastosowaniu następujących instrumentów:

- 1) **prawnych**, polegających na uwzględnianiu zapisów niniejszego programu przy tworzeniu innych dokumentów prawa miejscowego;
- 2) **finansowych**, polegających na finansowaniu wszelkich działań zawartych w programie z budżetu gminy lub pochodzących z dotacji krajowych lub Unii Europejskiej, przy czym prace konserwatorskie przy obiektach należących do osób prywatnych, będą wymagały zaangażowania środków prywatnych;
- 3) **koordynacji**, oznaczających współdziałanie w zakresie realizacji celów programów z zainteresowanymi organizacjami pozarządowymi i osobami fizycznymi;
- 4) **społecznych**, co oznacza, że program skierowany jest do odbiorcy masowego poprzez wszelkie działania edukacyjne i promocyjne.

Obiekty, zespoły i założenia urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków objęte są rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z ustawy z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Rygory te obowiązują niezależnie od położenia obiektu w poszczególnych strefach ochrony konserwatorskiej lub poza strefami. Wszelkie prace remontowe, zmiany własności, funkcji przeznaczenia obiektu wymagają pisemnego pozwolenia Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2015 r., poz. 1789), precyzuje wymagania względem osób prowadzących prace przy obiektach zabytkowych oraz tryb postępowania.

Zgodnie z art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, podstawą sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków. Ewidencją zostają objęte zespoły i obiekty o istotnych, lokalnych walorach historycznych,

kulturowych i krajobrazowych. Obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków nieruchomych spoczywa na burmistrzu (art. 22 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami prowadzona jest przez Burmistrza Nowego Miasta Lubawskiego formie kart adresowych Gminna Ewidencja Zabytków Nowego Miasta Lubawskiego. Ewidencja obejmuje zabytki nieruchome oraz stanowiska archeologiczne. Dla ww. zabytków na kartach adresowych podawane są następujące informacje: adres, rodzaj zabytku, chronologia oraz dokumentacja fotograficzna.

8. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami w Polsce może być finansowana z różnych źródeł, w tym w szczególności w ramach krajowych środków publicznych. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dopuszcza możliwość udzielania dotacji z budżetu państwa przez dysponentów jego części przeznaczonych na kulturę zarówno na poziomie krajowym, jak i wojewódzkim. Odpowiednio dotacje udzielane są, w drodze ogłaszanych konkursów, przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce może odbywać się z różnych źródeł. Źródłami finansowania są:

1) źródła publiczne, środki krajowe:

- a) budżet państwa – m.in. środki w ramach dotacji programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- b) budżety jednostek samorządu terytorialnego – m.in. dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, dotacje inwestycyjne dla instytucji kultury podległych jednostce samorządu terytorialnego (jeżeli są to obiekty wpisane do rejestru zabytków) dotacje dla organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, na wsparcie realizacji zadań publicznych województwa warmińsko-mazurskiego w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego;

2) źródła publiczne, środki zagraniczne

Fundusze Unii Europejskiej związane z programami uwzględniającymi dziedzictwo kulturowe, m.in.: Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020, Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko;

3) źródła prywatne:

- a) osób fizycznych – składki i zbiórki publiczne na określony cel,
- b) osób prawnych,

- c) organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji,
- d) kościelnych osób prawnych;

4) pozostałe źródła finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami:

- a) fundusze fundacji krajowych, m.in. Fundacja im. Stefana Batorego (www.batory.org.pl), Fundacja Kronenberga (www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/index),
- b) fundusze europejskie, m.in. Programy Europejskiej Fundacji Kultury (www.eurocult.org), Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej (www.efrwp.pl),
- c) fundusze międzynarodowe, m.in. Fundusze Wyszehradzkie (www.visegradfund.org), Szwajcarska Fundacja dla Kultury Pro Helvetia (www.prohelvetia.pl), Fundacja Współpracy Polsko–Niemieckiej (www.fwpn.org.pl), Polsko–Amerykańska Fundacja Wolności (www.pafw.pl),
- d) fundusze organizacji międzynarodowych, m.in. Europa Nostra wręcza nagrody za utrzymywanie i restaurację obiektów kulturowych w krajach europejskich (www.europanostra.org).

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego dysponuje instrumentami finansującymi działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego na mocy przyjętych rozwiązań wynikających z „Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020”. Jednym z trzech instrumentów wdrażania przyjętych celów częściowych są Narodowe Programy Kultury, w tym Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”. Określony jest on poprzez podprogramy, priorytety i działania, które MKiDN realizuje w corocznie ogłaszanych programach.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego co roku ogłasza programy, w ramach których można się ubiegać o dofinansowanie projektów związanych z ochroną zabytków. Mimo, że są one ogłaszane każdego roku, zakres merytoryczny i tematyczny w poszczególnych latach zasadniczo nie ulegał zmianie.

Aplikowanie w programach odbywa się na zasadzie konkursu, w ramach którego składa się wnioski w dwóch terminach:

I nabór – do dnia 31 października lub 30 listopada każdego roku,

II nabór – do dnia 31 marca każdego roku, o ile środki finansowe w danym programie bądź priorytecie nie zostaną wyczerpane w I naborze.

Projekty dotyczące ochrony i promocji dziedzictwa narodowego zostały zgrupowane w programie „Dziedzictwo kulturowe”, którego celem jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej. Priorytety programu wymieniono poniżej.

Priorytetami programu „Dziedzictwo kulturowe” są:

„OCHRONA ZABYTEKÓW”

Celem priorytetu jest ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwacja i rewaloryzacja zabytków oraz udostępnianie zabytków na cele publiczne. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do wykonania w 2016 roku lub wykonanych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku.

Dotacja na wykonanie prac lub robót budowlanych przy jednym i tym samym zabytku może być udzielona w wysokości do 50% ogółu nakładów na wykonanie prac lub robót. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, jeżeli zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, albo gdy sytuacja wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac lub robót budowlanych. Jednakże należy podkreślić, że łączna wysokość dotacji udzielonych z budżetu samorządowego oraz z innych źródeł sektora finansów publicznych na dofinansowanie tych samych prac lub robót nie może przekraczać 100% wartości inwestycji.

Dotacja może finansować nakłady zgodnie z wymogiem ustawowym wynikającym z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego – osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

Instytucja zarządzająca:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego,

Departament Ochrony Zabytków,

ul. Ksawerów 13, 02-656 Warszawa

<http://bip.mkidn.gov.pl/pages/departamenty-i-biura/departament-ochrony-zabytkow.php>

„WSPIERANIE DZIAŁAŃ MUZEALNYCH”

Celem priorytetu jest ochrona, zachowanie, prezentacja i popularyzacja materialnego dziedzictwa kulturowego. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- organizacja czasowych wystaw muzealnych,
- modernizacja stałych wystaw muzealnych,
- tworzenie stałych wystaw muzealnych,
- publikacja katalogów do wystaw muzealnych,
- konserwacja muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego,
- zakup wyposażenia pracowni konserwatorskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się:

- samorządowe instytucje kultury - z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Instytucja zarządzająca:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów,
ul. Okrężna 9, 02-916 Warszawa

<http://nimoz.pl/>

„KULTURA LUDOWA”

Celem priorytetu jest wzmacnianie poczucia tożsamości regionalnej poprzez zachowanie, dokumentowanie i przekaz elementów kultury ludowej.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- edukacyjnych, w tym warsztatów, kursów i szkoleń dotyczących zagadnień szeroko pojętej kultury ludowej, w tym niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- z zakresu szeroko pojętej animacji kulturowej i społecznej prowadzonej w oparciu o niematerialne dziedzictwo kulturowe, wspomagających lokalne społeczności w twórczych działaniach nawiązujących do miejscowych tradycji,
- publikacji książkowych z zakresu dziedzictwa kultury ludowej,

- dotyczących dokumentacji, archiwizacji i udostępniania unikalnych zjawisk z zakresu dziedzictwa kultury ludowej, w tym sztuki i rękodzieła ludowego, gwary, muzyki, tańca, śpiewu, obrzędowości, obyczajowości,
- popularyzujących unikalne i żywe elementy kultury ludowej, w tym konkursy, przeglądy, festiwale sztuki i rękodzieła ludowego,
- dotyczących ochrony architektury regionalnej,
- o charakterze artystycznym, użytkowym inspirowanych tradycyjną twórczością ludową,
- projektów badawczych i popularyzatorskich z zakresu antropologii kulturowej, etnologii i etnografii.

O dofinansowanie w ramach ww. priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- samorządowe instytucje kultury - z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego,
- organizacje pozarządowe,
- podmioty prowadzące działalność gospodarczą,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Instytucja zarządzająca:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego,

Departament Narodowych Instytucji Kultury,

ul. Krakowskie Przedmieście 15/17, 00-071 Warszawa

„OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ZA GRANICĄ”

Celem priorytetu jest dokumentowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań realizowanych poza granicami i na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

- rewaloryzacji oraz prac remontowych i konserwatorskich w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju,
- rewaloryzacji, konserwacji, ochrony i zachowania zabytkowych cmentarzy i miejsc pamięci narodowej poza granicami kraju,
- dokumentowania utraconego i rozproszonego polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, w tym badań naukowych, kwerend bibliotecznych, archiwalnych i inwentaryzacji,

- publikacji oraz promocji badań naukowych nad dziedzictwem narodowym poza granicami kraju,
- upamiętniania wybitnych osób lub zdarzeń historycznych związanych z dziedzictwem narodowym poza granicami kraju,
- pomocy instytucjom stowarzyszonym w Stałej Konferencji Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich poza Krajem oraz innym instytucjom emigracyjnym i organizacjom polonijnym, prowadzącym działalność w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego.

O dofinansowanie w ramach priorytetu „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego” za granicą ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- państwowe instytucje kultury,
- samorządowe instytucje kultury,
- archiwa państwowe,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Instytucja zarządzająca:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego,

Departament Dziedzictwa Kulturowego,

ul. Krakowskie Przedmieście 15/17, 00-071 Warszawa

„OCHRONA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH”

Celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z zasadami konserwatorskimi opartymi na zasadzie zrównoważonego rozwoju zapisanej w art. 5 Konstytucji RP.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie zadań, służących ochronie dziedzictwa archeologicznego tj. :

- ewidencje i inwentaryzacje zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych,
- nieinwazyjne badania archeologiczne, niezwiązane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt,

- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

O dofinansowanie w ramach priorytetu „Ochrona Zabytków Archeologicznych” ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego:

- samorządowe instytucje kultury,
- państwowe instytucje kultury,
- organizacje pozarządowe,
- publiczne uczelnie akademickie,
- niepubliczne uczelnie akademickie,
- podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Instytucja zarządzająca:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego,

Narodowy Instytut Dziedzictwa,

ul. Szeroki Dunaj 5, 00-255 Warszawa

<http://www.nid.pl>

„OCHRONA I CYFRYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO”

Celem priorytetu jest zainicjowanie kompleksowego procesu cyfryzacji materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków, obiektów muzealnych, archiwalnych, bibliotecznych i audiowizualnych, znajdujących się pod opieką podmiotów spoza sfery finansów publicznych, których działalność nie jest nastawiona na osiąganie zysku, lub uczelni publicznych.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- opracowanie zasobów kultury i dziedzictwa narodowego ze szczególnym uwzględnieniem niepaństwowego zasobu archiwalnego wraz z przeprowadzeniem koniecznych prac konserwatorskich,
- digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego uwzględniająca przeprowadzenie niezbędnych prac konserwatorskich,
- udostępnianie cyfrowych zasobów za pośrednictwem urządzeń multimedialnych lub/oraz sieci rozległych (Internetu) poprzez portale internetowe,

- przechowywanie zasobów cyfrowych z zapewnieniem trwałości i bezpieczeństwa danych cyfrowych.

O dofinansowanie w ramach priorytetu „OCHRONA I CYFRYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO” ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne,
- uczelnie publiczne.

Instytucja zarządzająca:

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów,

ul. Goraszewska 7, 02-910 Warszawa

<http://nimos.pl/>

„PROGRAM WIELOLETNI MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO KULTURA+”

Celem Programu Wieloletniego KULTURA+ jest poprawa dostępu do kultury oraz uczestnictwa w życiu kulturalnym na terenach wiejskich i wiejsko-miejskich, poprzez modernizację i budowę infrastruktury bibliotecznej oraz digitalizację zasobów polskich muzeów, bibliotek i archiwów.

Program KULTURA+ składa się z dwóch Priorytetów:

- Priorytetu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”, zarządzanego przez Instytut Książki w Krakowie. W ramach priorytetu wspierany jest remont, przebudowa, rozbudowa i budowa budynków bibliotek w małych gminach. Wszystkie informacje na temat priorytetu dostępne są na stronie: www.bibliotekaplus.pl,
- Priorytetu „Digitalizacja”, zarządzanego przez Narodowy Instytut Audiowizualny. Priorytet „Digitalizacja” ma na celu poszerzenie i ułatwienie dostępu do cyfrowych zasobów polskiego dziedzictwa kulturowego, poprzez digitalizację zbiorów i rozbudowę pracowni digitalizacyjnych. Informacje dostępne są na stronie: www.nina.gov.pl.

Wojewódzki Konserwator Zabytków

Warmińsko-Mazurski Wojewódzki Konserwator Zabytków, działając z upoważnienia ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustala kryteria i sposób naboru wniosków oraz rozdziału środków finansowych na cele związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w ramach środków przyznanych przez Wojewodę Warmińsko-Mazurskiego, pozostających w jego dyspozycji. Rodzaje zadań na które można otrzymać dotacje:

- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych,
- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych,
- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

Warunkiem ubiegania się właściciela lub posiadacza zabytku o dotację celową na prace przy zabytku jest posiadanie odrębnej decyzji o wpisie obiektu do rejestru zabytków lub wyszczególnienie zabytku w decyzji wpisującej zespół obiektów do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego. Uprawnionymi mogą być osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego. Z wnioskiem o udzielenie dofinansowania, o którym mowa może wystąpić wnioskodawca, którego działalność nie jest finansowana ze środków publicznych.

Dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych może obejmować nakłady konieczne na prace lub roboty określone w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Wnioski o udzielenie dofinansowania zadań składa się w terminach:

- do dnia 28 lutego - na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone w bieżącym roku,
- do dnia 30 czerwca - na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku tzw. refundacja,

Ustawodawca w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przewidział też możliwość dofinansowywania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków ze środków jednostek samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez organy stanowiące tych jednostek. Dotyczy to samorządów wszystkich szczebli. W każdym przypadku o dotację może ubiegać się, w drodze corocznie ogłaszanego konkursu, każdy podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego. Ze środków dotacji można dofinansować wykonanie planowanych prac lub robót

budowlanych tylko przy zabytkach wpisanych do rejestru, które mieszczą się w katalogu wskazanym w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Analogicznie jak w przypadku dotacji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na realizację ww. zadań, dotacja na wykonanie prac lub robót budowlanych przy jednym i tym samym zabytku może być udzielona w wysokości do 50% ogółu nakładów na te prace lub roboty. W szczególnie uzasadnionych przypadkach dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac lub robót budowlanych.

Na szczeblu wojewódzkim od 2009 r. co roku w budżecie województwa warmińsko-mazurskiego zabezpieczane są środki finansowe przeznaczone na udzielenie dotacji na wykonanie prac lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego. Ponadto w ramach sprawowanego mecenatu zarówno przez samorząd województwa, jak i gminny, udzielane są w drodze corocznie ogłaszanych konkursów ofert, dotacje na wsparcie realizacji zadań publicznych w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego dla organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Innymi źródłami finansowania są źródła publiczne, środki zagraniczne.

Możliwość finansowania ochrony zabytków została włączona do działań współfinansowanych środkami finansowymi Unii Europejskiej. Wejście Polski do Unii Europejskiej otworzyło wiele nowych możliwości związanych z realizacją projektów z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Fundusze europejskie, tj. fundusze strukturalne, programy wspólnotowe oraz Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweski Mechanizm Finansowy umożliwiły realizację wielu ciekawych inicjatyw, zarówno o charakterze infrastrukturalnym, jak i przedsięwzięć artystycznych.

Działania związane z zakresem kultury i ochrony dziedzictwa narodowego mogą być dofinansowywane z dwóch zasadniczych źródeł. Są to fundusze unii europejskiej (fundusze strukturalne i fundusz spójności) oraz mechanizm finansowy europejskiego obszaru gospodarczego i mechanizm norweski.

W ramach funduszy Unii Europejskiej wyróżnić można:

- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko,
- Program Operacyjny Polska Cyfrowa na lata 2014-2020,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014–2020;

- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 (podstawowe usługi i LSR lider w EGO),
- Interreg Litwa Polska 2014 -2020.

Oprócz funduszy, wskazanych powyżej, istnieją inicjatywy wspólnotowe. W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego istotna jest inicjatywa wspólnotowa o nazwie **Jessica**.

Celem tego wspólnego przedsięwzięcia Komisji Europejskiej, Europejskiego Banku Inwestycyjnego oraz Banku Rozwoju Rady Europy jest wspieranie inwestycji służących zapewnieniu zrównoważonego rozwoju w miastach. Zakres wsparcia w ramach inicjatywy obejmuje również coraz szerszy krąg tematyczny – rozpoczynając od rewitalizacji, poprzez edukację, kulturę, turystykę i transport, a kończąc na odnawialnych źródłach energii.

Inicjatywa JESSICA przewiduje stworzenie specjalnych funduszy rozwoju miast lub funduszy powierniczych, zasilonych środkami strukturalnymi, których zadaniem będzie wspieranie przy pomocy instrumentów finansowych, projektów realizowanych w ramach zintegrowanych planów rozwoju miejskiego. Beneficjenci, dzięki tej inicjatywie będą mieli dostęp do dogodnych instrumentów finansowych, takich jak korzystne kredyty, środki kapitałowe lub gwarancje często konieczne do realizacji projektów, ale nie będą mieli możliwości pozyskania dotacji. Inicjatywa Jessica jest nowatorskim podejściem do wykorzystywania środków unijnych, zakładającym odejście od finansowania dotacyjnego na rzecz finansowania zwrotnego. Dzięki pilotażowemu wprowadzeniu w ramach obecnego okresu programowania, część polskich regionów, które zdecydowały się na wdrożenie inicjatywy Jessica, zdobędzie niezwykle cenne doświadczenie, umożliwiające efektywniejsze wdrażanie nowatorskich instrumentów inżynierii finansowej.

Z finansowania w ramach Inicjatywy Jessica mogą skorzystać projekty uprawnione do dofinansowania w ramach działania regionalnego programu operacyjnego, z którego środki zostały wyodrębnione w celu sfinansowania Inicjatywy Jessica w danym regionie. Wśród przykładowych rodzajów projektów wymienić można m.in.:

- przebudowę budynków lub zespołów obiektów w celu nadania im innych niż dotąd funkcji użytkowych (np. na cele gospodarcze, społeczne, kulturowe) lub przystosowanie obiektów do nowych wymagań bez zmiany ich funkcji (wymiana instalacji, elementów konstrukcyjnych itp.) przy jednoczesnym zachowaniu walorów historycznych i architektonicznych istniejących obiektów;
- przywrócenie wartości obejmujące remont lub modernizację obiektów o szczególnej wartości zabytkowej, mające na celu wyeksponowanie wartości zabytkowych danego obiektu;

- zagospodarowanie terenów poprzemysłowych i powojkowych na cele usługowe, handlowe, rozrywkowe, kulturalne, itp.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020

Środki na projekty o charakterze ponadregionalnym z zakresu dziedzictwa dostępne są w ramach Priorytetu VI „Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego”. Realizacja priorytetu inwestycyjnego przyczyni się do osiągnięcia celu dotyczącego zachowania dziedzictwa kulturowego oraz rozwoju zasobów kultury dla obecnych i przyszłych pokoleń. Rezultatem interwencji będzie poprawa uczestnictwa społeczeństwa w kulturze skutkująca wzrostem poziomu kompetencji kulturowych oraz postaw kreatywnych, jako ważnych elementów poprawy konkurencyjności gospodarki (rozwój tzw. przemysłów kreatywnych). Służyć temu będzie zwłaszcza podniesienie zdolności instytucji kultury do rozwijania kreatywności i innowacyjności poprzez stworzenie odpowiedniego zaplecza materialnego i programowego tych placówek.

W ramach inwestycji odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego wspierane będą projekty z zakresu ochrony, zachowania i udostępnienia, w tym turystycznego, zabytkowych obiektów o znaczeniu ponadregionalnym, dotyczące renowacji zabytków nieruchomych wraz z otoczeniem, konserwacji zabytków ruchomych i ich digitalizacji (w przypadkach kiedy została ujęta jako element projektu). W ramach przedsięwzięć odnoszących się do rozwoju zasobów kultury realizowane będą działania dotyczące zwiększenia dostępu do zasobów kultury, poprawy jakości funkcjonowania instytucji kultury, w tym poprzez podnoszenie standardów infrastruktury oraz zakup trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej i edukacyjnej. W ramach tego obszaru wsparcie uzyskają również szkoły i uczelnie artystyczne, które oferując m.in. przestrzeń dla działalności twórczej, wystawienniczej i in. spełniają rolę aktywnych instytucji kultury.

Wspierane będą także projekty uzupełniające inwestycje infrastrukturalne o elementy związane z wykorzystaniem nowych technologii w obszarze kultury.

Beneficjentami w ramach priorytetu inwestycyjnego będą instytucje kultury, archiwa państwowe, jednostki samorządu terytorialnego, szkoły i uczelnie artystyczne prowadzone i nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe, podmioty zarządzające obiektami indywidualnie wpisanymi na Listę Dziedzictwa UNESCO. Wsparcie będą mogły uzyskać również partnerstwa projektowe zawiązane przez uprawnionych beneficjentów.

Wsparcie dotyczy całego kraju, ze szczególnym uwzględnieniem miast i ich obszarów funkcjonalnych. Ukierunkowanie wsparcia inwestycji kulturalnych dla dużych miast będzie oddziaływać na:

- tworzenie wysokiej jakości oferty kulturalnej wpływającej na atrakcyjność inwestycyjną, turystyczną i osiedleńczą miast. W miastach/metropoliach będzie zapewniona bogata i zróżnicowana oferta kulturalna, dostarczana przez uznane instytucje kultury funkcjonujące w nowoczesnych, w pełni wyposażonych obiektach,
- „ożywienie” przestrzeni miejskich poprzez różne formy ich zagospodarowania – poczynając od renowacji i nierzadko nadania nowych funkcji zabytkom, po zagospodarowanie współczesnych obiektów kultury,
- budowanie potencjału społecznego i integracji społecznej poprzez zwiększenie dostępu do kultury oraz wysokiej jakości oferty kulturalnej,
- podniesienie jakości oraz estetyki miejskich przestrzeni publicznych.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020

Priorytet 6. Kultura i dziedzictwo

Priorytet Inwestycyjny 6c „Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego”

Cel szczegółowy priorytetu inwestycyjnego i oczekiwane rezultaty to „zmiana pasywnej filozofii ochrony dziedzictwa kulturowego regionu i wykorzystanie instytucji kultury do budowy tożsamości regionalnej”. Rezultatem działań podejmowanych w ramach priorytetu będzie wzrost zainteresowania miejscami związanymi z dziedzictwem kulturowym i naturalnym oraz stanowiącymi atrakcje turystyczne. Jednocześnie zakłada się zwiększenie liczby widzów i słuchaczy w teatrach i instytucjach muzycznych oraz zwiedzających muzea.

Przykładowe działania/typy przedsięwzięć:

- ochrona, zachowanie i zabezpieczenie obiektów dziedzictwa kulturowego i obiektów zabytkowych,
- zachowanie walorów architektoniczno-krajobrazowych i kulturowych miasteczek i wsi,
- inwestycje w instytucje kultury prowadzące do nowoczesnej działalności kulturalnej, w tym zakup trwałego wyposażenia oraz konserwacja muzealiów, starodruków itp.,
- wsparcie instytucji kultury na rzecz włączenia ich w tworzenie produktów turystycznych i oferty wypoczynkowo-turystycznej, wzmocnienia ich funkcji regionotwórczej,

- wsparcie rozwoju centrów informacji kulturalnej i miejsc promocji kultury (festiwale wraz z towarzyszącą im infrastrukturą, wystawy, wydawnictwa, itp.).

Grupy docelowe: turyści, mieszkańcy.

Typy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego,
- instytucje kultury,
- jednostki administracji rządowej,
- państwowe jednostki budżetowe,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych.

Terytorialny obszar realizacji obejmuje obszar województwa warmińsko-mazurskiego z preferencjami dla obszaru strategicznej interwencji: OSI Obszary wymagające restrukturyzacji i rewitalizacji.

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweski Mechanizm Finansowy

Głównymi celami Mechanizmów Finansowych – podobnie jak w przypadku poprzedniej edycji 2014-2020 – jest przyczynianie się do zmniejszania różnic ekonomicznych i społecznych w obrębie Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz wzmacnianie stosunków dwustronnych pomiędzy państwami-darczyńcami a państwem-beneficjentem. O dofinansowanie mogą ubiegać się podmioty prywatne, publiczne, komercyjne bądź niekomercyjne, oraz organizacje pozarządowe ustanowione jako podmiot prawny w Polsce, jak również organizacje międzyrządowe działające w Polsce. Nowa perspektywa opiera na tzw. podejściu programowym. Ustanowiono 19 programów (np. program „Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego”), zorientowanych na osiągnięcie założonych celów, rezultatów i wyników. Programami zarządzają Operatorzy (m.in. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego). Zakres wsparcia w ramach nowej perspektywy jest bardzo szeroki. W zakresie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego: na konserwację i rewitalizację dziedzictwa kulturowego przeznaczono 60 mln euro. Oprócz tego, 10 mln euro zostanie skierowane na działania „miękkie” dotyczące promocji kultury i sztuki wśród szerokiej publiczności oraz wzrostu świadomości dotyczącej różnorodności kulturowej oraz umocnienia dialogu międzykulturowego. Ponadto kontynuowane jest również wsparcie na rzecz mobilności studentów i pracowników

naukowych szkolnictwa wyższego w ramach Funduszu dla Organizacji Pozarządowych, a także współpracy instytucjonalnej pod postacią Funduszu Stypendialnego.

W ramach Mechanizmu Finansowego EOG wyróżnić należy program konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego oraz program promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego.

Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego

W ramach Programu zakłada się współfinansowanie działań takich jak: rewitalizacja, konserwacja, renowacja i adaptacja na cele kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z otoczeniem (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu); budowa, rozbudowa, remonty i przebudowa instytucji kultury (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu); konserwacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audiowizualnych, w tym filmowych; rozwój zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury, w tym: digitalizacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audio, audiowizualnych i filmowych oraz tworzenie wirtualnych instytucji kultury. Operatorem Programu jest Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego

W ramach Programu zakłada się współfinansowanie działań takich jak: organizacja wystaw, spektakli, koncertów, festiwali (w tym filmowych) i innych wydarzeń artystycznych; wspieranie współpracy oraz wymiany artystów w zakresie m.in. sztuk plastycznych, sztuk scenicznych, muzyki, fotografii, filmu i innych; wspieranie współpracy szkół artystycznych i uczelni artystycznych; współpraca ekspertów w dziedzinie nowoczesnych technik konserwatorskich (w tym digitalizacji dóbr kultury); dokumentacji, ochrony, konserwacji i promocji dziedzictwa kulturowego, zwalczania nielegalnego wywozu i wwozu oraz handlu skarbami kultury, zarządzania dziedzictwem narodowym; współpraca międzyinstytucjonalna instytucji kultury i archiwów.

Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Projekty związane z ochroną zabytków mogą być również finansowane z różnego rodzaju funduszy, powołanych do realizacji zadań w innych dziedzinach. Wśród nich należy wymienić Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie, który w ramach priorytetowych działań wspiera prace

lecniczo-pielęgnacyjne przy drzewach i krzewach, a w szczególności – pomnikach przyrody oraz parkach. Warto podkreślić, że działania na rzecz ochrony zabytkowych parków i ogrodów oraz inicjowanie szczegółowych prac badawczych w tych obiektach prowadzone są także z ramienia Narodowego Instytutu Dziedzictwa. W ramach wieloletniej współpracy w zakresie wspierania procesu rewaloryzacji najbardziej prestiżowych historycznych założeń ogrodowych, pomiędzy Narodowym Instytutem Dziedzictwa a Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, powstała Lista zabytkowych założeń ogrodowych, których właściciele i użytkownicy mogą ubiegać się o dofinansowanie ze środków Funduszu. Lista składa się z części stałej „Listy najcenniejszych zabytkowych założeń ogrodowych Polski” i części ruchomej, ustalonej w cyklu trzyletnim „Listy preferencyjnej zabytkowych parków i ogrodów dla Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej”. Na stronie internetowej Narodowego Instytutu Dziedzictwa www.nid.pl opisana została szczegółowa procedura aktualizacji w/w listy.

Środki Wojewódzkiego Funduszu (a także Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) mogą być przeznaczone m.in. na: edukację ekologiczną oraz propagowanie działań proekologicznych i zasady zrównoważonego rozwoju, przedsięwzięcia związane z ochroną przyrody, w tym urządzenie i utrzymanie terenów zieleni, zadrzewień, zakrzewień oraz parków, dofinansowywanie działań związanych z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej udziela pomocy finansowej w formie pożyczek, dotacji, dopłaty do oprocentowania kredytów i pożyczek zaciąganych w bankach komercyjnych.

O pomoc ze środków WFOŚiGW w Olsztynie ubiegać się mogą zarówno jednostki samorządu terytorialnego, jak i przedsiębiorcy oraz organizacje pozarządowe. Finansowanie zadań związanych z ochroną zabytków zagwarantowano w Priorytecie: Ochrona przyrody i krajobrazu. Dotacja oraz dofinansowanie w formie przekazania środków państwowym jednostkom budżetowym mogą być przyznawane do wysokości 99% całkowitego kosztu zadania z zakresu ochrony przyrody i krajobrazu obejmujące prace rewitalizacyjne realizowane na terenach objętych ochroną lub w stosunku do obiektów poddanych pod ochronę, ujętych w rejestrze albo ewidencji, zgodnie z ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody lub z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Narodowe Centrum Nauki

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach mogą być również dofinansowane na zasadach określonych w przepisach o zasadach finansowania nauki ze środków pozostających w dyspozycji Narodowego Centrum Nauki.

Europejskie Dni Dziedzictwa

Europejskie Dni Dziedzictwa to największy w Europie projekt społeczny i edukacyjny, najważniejsze święto zabytków kultury Starego Kontynentu. Ich idea narodziła się w 1985 r. w Granadzie w Hiszpanii podczas II Konferencji Rady Europy. Wówczas po raz pierwszy bezpłatnie udostępniono zwiedzającym obiekty, do których dostęp dotychczas był ograniczony. Inicjatywa cieszyła się tak dużym zainteresowaniem, że w 1991 r. zainspirowała Radę Europy do ustanowienia Europejskich Dni Dziedzictwa. Głównym celem Europejskich Dni Dziedzictwa jest promowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz przypominanie o wspólnych korzeniach kultury europejskiej. Imprezy skierowane są do bardzo szerokiej i różnorodnej grupy odbiorców, co nadaje im wymiar uniwersalny. W obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa uczestniczą wszystkie państwa, członkowie Rady Europy, w tym Polska, która włączyła się do tej akcji w 1993 r. Co roku we wrześniu organizatorzy udostępniają do zwiedzania szerokiej publiczności zabytki i miejsca kultury, przygotowują festyny, jarmarki, imprezy plenerowe, inscenizacje, turnieje rycerskie, wystawy, odczyty naukowe, konkursy, spotkania z twórcami kultury i wiele innych imprez o różnorodnym charakterze, skierowanych do różnych grup społecznych i wiekowych. Dzięki temu obywatele państw uczestniczących w EDD mają doskonałą okazję do poznania dorobku kulturowego regionu, który zamieszkują.

Ogólnopolski konkurs „Zabytek zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Podmiotem realizującym procedurę konkursową, podobnie jak wyżej omówione Europejskie Dni Dziedzictwa jest Narodowy Instytut Dziedzictwa. Konkurs, skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków, nie stanowi źródła finansowania zabytków, jednak warto o nim wspomnieć, bowiem jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów.

Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.